

УДК 339.92

Вплив тіньового сектору економіки на інноваційно-інвестиційний розвиток країни в контексті євроінтеграційних процесів

Жнакіна Е.Г.

кандидат економічних наук, доцент,
Херсонський державний університет

У статті визначено поняття «інновація», «інвестиція», «інноваційно-інвестиційний розвиток». Встановлено основні проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку України. Запропоновано розглянути тіньовий сектор як сегмент економіки, що має значний вплив на інноваційно-інвестиційний розвиток країни. Визначено, що важливим чинником активізації інноваційних процесів у країні є державна податкова політика. Узагальнено інформацію щодо застосування країнами Європейського Союзу податкових стимулів.

Ключові слова: інновація, інвестиції, інноваційно-інвестиційний розвиток, тіньовий сектор, державна податкова політика.

Жнакина Э.Г. ВЛИЯНИЕ ТЕНЕВОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ НА ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ СТРАНЫ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

В статье определены понятия «инновация», «инвестиция», «инновационно-инвестиционное развитие». Установлены основные проблемы инновационно-инвестиционного развития Украины. Предложено рассмотреть теневой сектор как сегмент экономики, который имеет значительное влияние на инновационно-инвестиционное развитие страны. Определено, что важным фактором активизации инновационных процессов в стране есть государственная налоговая политика. Обобщена информация по применению странами Европейского Союза налоговых стимулов.

Ключевые слова: инновация, инвестиции, инновационно-инвестиционное развитие, теневой сектор, государственная налоговая политика.

Zhnakina E.G. THE INFLUENCE OF SHADOW ECONOMY ON INNOVATION AND INVESTMENT DEVELOPMENT OF THE COUNTRY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

The article defines the notions "innovation", "investment", "innovation and investment development". The basic problem of innovation and investment development of Ukraine was also found out. Proposed to consider the informal/shadow sector as a segment of the shadow economy that have a significant impact on innovation and investment development. Determined that an important factor in enhancing the innovation processes in the country is state tax policy. Summarized information regarding the application of the EU tax incentives.

Keywords: innovation, investment, innovation and investment development, informal/shadow sector, state tax policy.

Постановка проблеми. Створення й підтримка конкурентних переваг країни на основі інноваційної діяльності можливе лише в разі стабільності умов ведення бізнесу та наявності фінансових ресурсів, що можуть бути спрямовані на інноваційний розвиток. В Україні фінансові ресурси держави мають бути поповнені за рахунок розширення бази оподаткування та виведення частини платників із тіньового сектору. Одним зі стимулів переходу підприємств у легальний сектор економіки має стати необхідність технічного й технологічного переозброєння та можливість працювати в сегменті новітніх технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «інновація», «інвестиції», «інноваційно-інвестиційний розвиток» розглядали в роботах такі провідні вітчизняні

та зарубіжні вчені: Л. Антонюк, А. Кузнєцова, С. Мочерний, Л. Олейнікова, Г. П'ятницька, Л. Федулова, Й. Шумпетер, Р. Фатхутдинова, П. Друкер та інші. Питання, які стосуються вивчення закордонного досвіду стимулювання інноваційної діяльності та можливості його застосування в Україні, досліджували такі вчені: І. Сердюк, О. Марченко, Г. Мельничук, Т. Єфименко, С. Гасанов, С. Сороко, Є. Олейніков, А. Никифоров, В. Діба, В. Парнюк та інші. Дослідженню питання тіньової економіки присвячені праці О. Базилінської, І. Мазур, О. Носової, О. Турчинова, О. Ярмоленка та інших.

Постановка завдання. Водночас вплив тіньового сектору економіки на інноваційно-інвестиційний розвиток країни в контексті євроінтеграційних процесів потребує подаль-

шого дослідження щодо виявлення головних тенденцій і закономірностей розвитку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі систематизації визначень поняття «інновація» в роботах видатних учених-економістів [1–7] під інноваціями запропоновано розуміти результати взаємодії в науково-технічній, економічній, організаційній та соціальній сферах у формі нових продуктів, технологій, організаційно-технічних та соціально-економічних рішень, наслідком впровадження яких має бути отримання якісних змін у конкурентних перевагах на внутрішніх та зовнішніх ринках.

У Законі України «Про інвестиційну діяльність» термін вживають у такому значенні: «інвестиції» – це всі види майнових й інтелектуальних цінностей, які вкладаються як об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті яких створюється прибуток або досягається соціальний ефект [8]. Дослідження змістового наповнення поняття «розвиток» на рівні економічних систем та організацій достатньо глибоко були проведені в монографіях С. Мочерного [9] та Г. П'ятницької [10].

Поєднання визначень понять «інновація», «інвестиції», «розвиток» дає нам можливість трактувати інноваційно-інвестиційний розвиток як процес якісних змін стану країни, що залежить від її інноваційного потенціалу за рахунок впровадження інновацій та підкріплений фінансуванням у необхідних обсягах.

Основними проблемами інноваційно-інвестиційного розвитку України є [11] недостатній обсяг фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних та інноваційних проектів; низькі темпи впровадження високих технологій; висока енергоємність внутрішнього валового продукту; зношеність основних фондів; недосконалість законодавства щодо розвитку інноваційної діяльності; невиконання суб'єктами господарювання вимог законодавства щодо взяття на облік об'єктів права інтелектуальної власності та відсутність механізму заохочення введення таких об'єктів у комерційний обіг; нерозвиненість інноваційної інфраструктури; недосконалість механізму комерціалізації результатів наукових досліджень та розробок; невизначеність пріоритетів розвитку базових галузей економіки та відсутність сприятливих умов для залучення інвестицій із метою забезпечення розвитку високотехнологічного виробництва; незначна кількість вітчизняних виробників високотехнологічної продукції, що беруть участь у міжнародному обміні технологіями, у зв'язку з недосконалістю законодавства щодо трансферу технологій; недостатня

державна підтримка впровадження інновацій для забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва.

Пропонуємо розглянути тіньовий сектор як сегмент економіки, що має значний вплив на інноваційно-інвестиційний розвиток держави. На сьогодні тіньова економіка є одним із основних негативних факторів, що заважають розвитку України через зниження інвестиційного потенціалу. Вона вилучає ресурси із процесу економічного й суспільного відтворення, гальмує перехід до інноваційної моделі розвитку через брак інвестиційних ресурсів і неефективне відтворення людського капіталу.

Негативними наслідками існування в економіці значного тіньового сектору є [12] викривлення конкурентного середовища, що створює невідповідні умови для функціонування легального сектору та спонукає його до переходу в тінь; зниження ефективності заходів державного регулювання економіки; зменшення інвестиційного потенціалу економічної системи через виведення коштів із країни; технологічна й технічна невідповідність значного сегмента економіки стандартам і нормам виробництва й обслуговування, що діють у ринковому середовищі; скорочення обсягів фінансового ресурсу бюджету держави, зростання податкового навантаження на легальний сектор економіки; гальмування відтворення людського капіталу; зростання рівня корупції внаслідок наявності великого обсягу неконтрольованих фінансових потоків.

Важливим чинником активізації інноваційних процесів у країні є державна податкова політика. Досвід промислово розвинутих країн переконує, що найчастіше шляхом запровадження податкових стимулів держава підтримує такі види інноваційної діяльності [13, с. 83]: проведення досліджень та розробок; придбання обладнання, призначеного винятково для проведення досліджень та розробок; трансфер технологій – придбання патентних та безпатентних ліцензій, прав на об'єкти інтелектуальної власності, результатів досліджень та розробок, послуг технологічного характеру; виробниче проектування; навчання працівників; укладання підприємствами контрактів із дослідниками; співробітництво підприємств із дослідними організаціями (університетами); придбання програмного забезпечення; створення нових інноваційних підприємств.

Узагальнену інформацію щодо застосування країнами Європейського Союзу (далі – ЄС) податкових стимулів представлено в таблиці.

У розвинутих країнах практикують вилучення з оподатковуваних доходів підприємств витрат на НДДКР, податковий кредит на приріст НДДКР, списання витрат на НДДКР на собівартість продукції, звільнення від оподаткування коштів, спрямованих на створення фондів ризику, оплату праці наукового й інженерного персоналу, підвищення кваліфікації персоналу, прискорену амортизацію тощо [14, с. 106].

Результати аналізу зарубіжного досвіду використання податкових інструментів активізації інноваційної діяльності показали, що найбільш поширеними з них є інвестиційні знижки з податку на прибуток в розмірі, який відповідає певній відсотковій частці від вартості впровадженого інноваційного устаткування; знижки з податку на прибуток у розмірі витрат на НДДКР; віднесення до поточних витрат сум витрат на окремі види устаткування, використовуваного в наукових дослідженнях; створення за рахунок прибутку інноваційних фондів спеціального призначення, не оподатковуваних прибутком; оподаткування прибутку інноваційно-активних підприємств за зниженими ставками (для невеликих підприємств); «податкові канікули» протягом декількох років на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проектів [15, с. 363].

У країнах Європи використовують такі податкові пільги [16, с. 20–21]:

– екстра концесії – особливі пільги, що дають змогу підприємствам фінансувати із своєї податкової бази понад 100% своїх інноваційних витрат;

– податковий кредит – пільга, що дає можливість підприємствам фінансувати певний відсоток своїх інноваційних витрат із податкових зобов'язань.

Важливим інструментом непрямих методів державного стимулювання інноваційної активності підприємств є зниження ставок податків. Так, у Великобританії податкова ставка на прибуток малих і середніх фірм становить 29%, венчурних фірм – 25%, тоді як стандартна ставка складає 35%. У США взагалі не підлягає оподаткуванню юридична форма ризикового капіталу, немає податку на оренду для венчурних фірм, у Франції звільнено від оподаткування кошти, що вкладаються у венчурні проекти, а у Канаді повністю звільняється від оподаткування прибуток від продажу цінних паперів або об'єктів власності під час реінвестування у виробництво.

У розвинутих країнах існує два основних види податкових знижок – на обсяг і на приріст. Найвищу ставку податкової знижки на обсяг використовують Австралія (150%) і Сінгапур (200%), у Нідерландах знижку на обсяг застосовують лише до суми заробітної плати вчених та інженерів, зайнятих у сфері НДДКР, а у Франції застосовується податкова знижка в розмірі 25% від суми витрат фірм, пов'язаних із здійсненням програм підготовки кадрів на виробництві. Максимальна ставка податкової знижки на приріст застосовується у Франції – 50%, у Канаді, США і Японії вона складає 20% [17, с. 83].

У Німеччині взагалі немає податкового стимулювання інноваційної діяльності. Система

Таблиця

Податкове стимулювання інноваційної діяльності у країнах ЄС

	Австрія	Англія	Бельгія	Данія	Ірландія	Іспанія	Італія	Німеччина	Нідерланди	Португалія	Фінляндія	Франція	Швеція
Витрати на дослідження та розробки		+	+			+	+		+	+		+	
Витрати на придбання обладнання	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+
Трансфер технологій					+	+							
Виробниче проектування						+						+	
Навчання працівників						+	+					+	
Укладання контрактів із дослідниками		+				+	+		+	+		+	+
Співробітництво підприємств із дослідними організаціями		+	+			+	+			+		+	
Придбання програмного забезпечення						+						+	
Створення нових інноваційних підприємств												+	

оподаткування в цій країні характеризується низькими податковими ставками та широкою податковою базою. Німецькі економісти вважають ефективнішим для підтримки інноваційної діяльності зниження податкових ставок для всіх компаній, а не впровадження податкових пільг. Як доказ – високий рівень інноваційної активності у країні.

Податковий кодекс України містить обмежений перелік податкових інструментів для стимулювання інноваційної діяльності, а саме [18]: звільнення від оподаткування 80% прибутку підприємств, отриманого від продажу устаткування, що працює на відновлювальних джерелах енергії або забезпечує економію паливно-енергетичних ресурсів; звільнення від оподаткування 50% прибутку підприємств, отриманого від здійснення енергоефективних заходів; звільнення від оподаткування ПДВ операцій із оплати вартості фундаментальних досліджень, НДДКР особою, яка безпосередньо отримує такі кошти з рахунка Державного казначейства України; звільнення від

оподаткування ПДВ операцій із ввезення на митну територію України матеріалів та устаткування, що працює на відновлювальних джерелах енергії; звільнення від оподаткування митом матеріалів, сировини та устаткування, що будуть використовуватися в нанотехнологічних виробництвах.

Висновки. Умови роботи підприємств у тіншовому секторі економіки не дають можливості вести повноцінну інноваційну діяльність та застосовувати новітні технології через неможливість доступу до фінансових ресурсів та необхідність приховувати обсяги реалізації продукції чи послуг. Перехід до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку є потужним чинником детінізації економіки країни та найкращим мотивом для підприємств розвивати свої можливості та працювати в легальному секторі економіки. Міжнародна співпраця України у сфері інноваційної діяльності з країнами ЄС, закордонний досвід використання податкових інструментів її активізації сприятимуть збільшенню обсягів інвестицій в інноваційну сферу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV // Офіційний вісник України. – 2002. – № 31. – Ст. 1447.
2. Антонюк Л. Інновації : теорія, механізм розробки та комерціалізації / Л. Антонюк, А. Поручник, В. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
3. Кузнєцова А. Фінансові механізми стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності / А. Кузнєцова. – Л. : ЛБІНБУ, 2004. – 280 с.
4. Федулова Л. Інноваційна економіка : підруч. / Л. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.
5. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. Пер. с англ. / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс. – 1982. – 456 с.
6. Фатхутдинов Р. Инновационный менеджмент / Р. Фатхутдинов. – СПб. : Питер. – 2002. – 400 с.
7. Друкер П. Инновация и предпринимательство / П. Друкер. – М. : Финансы и статистика. – 1992. – 198 с.
8. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
9. Мочерний С. Методологія економічного дослідження : монографія / С. Мочерний. – Львів : Світ, 2001. – 416 с.
10. П'ятницька Г. Управління підприємством в епоху глобалізму : монографія / Г. П'ятницька. – К. : Логос, 2006. – 568 с.
11. Постанова «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» від 02.02.2011р. № 389. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua>.
12. Олейнікова Л. Інноваційний розвиток як мотив детінізації економіки / Л. Олейнікова // Фінанси України. – 2011. – № 3. – С. 35–41.
13. Сердюк І. Стимулювання інноваційної діяльності / І. Сердюк // Фінанси України. – 2003. – № 11. – С. 81–90.
14. Matthias Brauer Dissertation of the University of St. Gallen, Graduate School of Business Administration, Economics, Law and Social Sciences (HSG) to obtain the title of Doctor of Business Administration – Bamberg, 2005. – 364 p.
15. Марченко О., Мельничук Г. Інвестиційний податковий кредит як стимул до нарощування випуску інноваційної продукції в Україні / О. Марченко, Г. Мельничук // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 1(63). – С. 362–366.
16. Податкові пільги у контексті євроінтеграційних процесів / Т. Єфименко, С. Гасанов, С. Сороко, Є. Олейніков. – К. : ДННУ «Акад. фін. управління», 2014. – 52 с.
17. Никифоров А. Податкове стимулювання інноваційної діяльності / А. Никифоров, В. Диба, В. Парнюк // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 78–86.
18. Податковий кодекс України за останньою редакцією від 01.01.2017 р. № 2755–17. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.